

Charles E. Ziegler, **Environmental Policy in the USSR**. Frances Pinter, London 1987. 195 s.

Konvergenssteorian kannattajien mukaan suurten organisaatioiden luominen sekä kehittyneissä kapitalistisissa että sosialistisissa maissa on merkki yhteiskuntajärjestelmien rajojen hämärtyemisestä. Talouskasvun idässä ja lännessä aiheuttamat ympäristövaikutukset tuovat mieleen samantapaisia ajatuksia.

Neuvostoliitossa on aina jyrkästi sanouduttu irti konvergenssijattelusta, eivätkä ympäristökysymykset tee tässä suhteessa poikkeusta. Perinteisen neuvostonäkemyksen mukaan vain yksityinen voitontavoittelu johtaa kasvaviin ympäristöongelmiin. Sen sijaan tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus mahdollistaa kansakunnan kokonaisedun ja siten myös ympäristönsuojelun tarpeiden huomioon ottamisen. Tilapäisten ympäristövaurioiden olemassaolo tosin Neuvostoliitossakin myönnetään, mutta samaan hengenvetoon vakuutetaan, että ne tullaan tieteellisteknisen kehityksen avulla ennen pitkää korjamaan. Kaiken kaikkiaan vain sosialismin avulla kyetään ekologiset ongelmat lopullisesti voittamaan.

Klassisessa *The Spoils of Progress*-kirjassaan (1972) Marshall Goldman romutti myytin siitä, että vain kapitalistinen tuotantotapa saastuttaisi ympäristöä ja kuluttaisi surutta niukkoja luonnonvaroja. Ympäristöongelmien synnylle oli Goldmanin mukaan molemmissa järjestelmissä sama selitysikin: ulkoinen vaikutus. Goldman havaitsi, ettei ole suurtakaan eroa yhteiskunnan hallussa olevan tuotantolaitoksen johtajan ja yksityisen tuotantovälineen omistajan toiminnan välillä, jos tavoitteena on yksipuolisesti nopea talouskasvu. Molempien etujen mukaista on sysätä osa tuotantokustannuksista haitallisina ympäristövaikutuksina yhteiskunnan maksettavaksi. Sosialismissa »ilmaisten» luonnonvarojen kuluttaminen palataan bonuksin tuotantotavoitteiden saavuttamisesta ja kapitalismissa kasvavina voittoina.

Goldmanin päämäärä oli nostaa esiin Neuvostoliiton ympäristöongelmat. Vain ohimennen hän mainitsi keskusjohtoisen järjestelmän todennäköisesti pystyvän markkinataloutta tehokkaammin suojelemaan ympäristöä, jos sen johto niin haluaa. Tämän Goldmanin olettamuksen lähempi tarkastelu on Louisvillen yliopistossa työskentelevän valtio-opin apulaisprofessorin Charles Zieglerin kirjan tavoite. Hän pyrkii selvittämään Neuvostoliiton kykyä ratkaista teollisen kehityksensä aiheuttamat ympäristöongelmat. Ziegler on asettanut tavoitteensa hyvin, sillä kysymystä on tutkittu vähän.

Ziegler perustaa tarkastelunsa yleisesti käytettyyn oletukseen rationaalisesta toimijasta. Sosialistisessakin järjestelmässä tuotantovälineiden johdon päätavoite on oman taloudellisen edun maksimoiminen. Itselle aiheuttavia kustannuksia ja hyötyjä punnitaan siten Neuvostoliitossa yhtä tarkkaan kuin lännessä.

Ziegler luettelee useita tekijöitä, jotka ovat pahentaneet Neuvostoliiton ympäristön saastumista ja kiihdyttäneet resurssien ehtymistä: ihmiset väärään hyvinolon- tuuteeseen tuudittaneet maan valtava koko ja suuret luonnonvarat, vankka usko teknologisen kehityksen kaikki-voipaisuuteen, byrokraatian osien oman edun tavoittelu yhteiskunnallisista kustannuksista välittämättä, johdon tarve legitimoida valtansa suurilla ympäristöä muuttavilla rakennusprojekteilla, pluralismin puute sekä kansalaisten suhteellisen alhainen elintaso. Samoihin syihin ovat viitanneet muutkin Neuvostoliiton ympäristöongelmia käsitelleet kirjoittajat.

Mutta useat näistä syistä taitavat olla myös monien muiden maiden ympäristöongelmien taustalla. Vaikuttaa siltä, että teollisen kehityksen aiheuttamien ympäristöhaittojen lisäksi myös ongelmien syyt ovat varsin samankaltaisia yhteiskuntajärjestelmästä riippumatta.

Miten on sitten laita alussa mainitun neuvostonäkemyksen toisen osan kanssa? Onko kapitalistisen ja sosialistisen järjestelmän kyvyssä ratkaista syntyneet ympäristöongelmat eroja? Kun Goldman korosti, että Neuvostoliiton ympäristö saastuu ja köyhtyy vähintään samaa tahia kuin lännessä, Ziegler haluaa osoittaa, ettei sosialistinen järjestelmä ole kapitalistista vastinettaan etevämpi ympäristövaurioiden paikkaamisessa. Pikemminkin se on hänen mielestään tehottomampi.

Ziegler pyrkii paljastamaan neuvostojärjestelmän tehottomuuden kahden mallin avulla, joista toinen on valtiokorporatismi. Hänen mukaansa totalitaarinen ja pluralistinen malli eivät oikealla tavalla kerro, miten alemman tason intressit pääsevät vaikuttamaan ylätason päätöksiin Neuvostoliitossa. Totalitaarinen malli väheksyy ja pluralistinen lioittelee kansalaistason vaikutusmahdollisuuksia. Näiden väliin asettuu valtiokorporatismi, jonka mukaan eturyhmät voivat tiettyyn pisteeseen asti vaikuttaa päätöksiin niiden valmisteluvaiheessa, vaikka politiikan tekeminen säilyykin tukevasti valtiojohdon käsissä. Johto määrittelee ongelmat, tekee niistä julkisia ja päättää, miten ongelmiin reagoidaan. Tämä kaikki liittyy ympäristöpolitiikan tehokkuuteen, koska Ziegler monien muiden tavoin olettaa, että tehokas ympäristönsuojelu edellyttää valppaita kansalaisia, jotka paljastavat syntyvät ympäristöongelmat ja painostavat syyllisiä muuttamaan toimintaansa. Koska Neuvostoliitosta puuttuvat pluralistisen järjestelmän suomat informaatio- ja vaikutuskanavat, suurtuotannon etuja ajava »sotilaallis-teollinen kompleks» pääsee vaikuttamaan politiikkaan niin, että ympäristönsuojelun ja talouskasvun väliset ristiriidat ratkaistaan jälkimmäisen hyväksi.

Ja vaikka poliittinen johto katsoisikin ympäristönsuojelun edellyttävän esimerkiksi oman ministeriön perustamista tai muita institutionaalisia uudelleenjärjestelyjä, sen kyky uudistusten toteuttamiseen on rajoitettu. Zieglerin käyttämän toisen mallin — byrokraattisen politiikan — mukaisesti vahvat ministeriöt ja valtionkomiteat estävät radikaalit uudistukset suojellaakseen omaa asemaansa hallinnossa. Huolimatta hydrometeorologian ja ympäristön valvonnan valtionkomitean perustamisesta vuonna 1972 Neuvostoliiton ympäristönsuojeluhallinnon keskittämässä onkin Zieglerin mukaan vielä paljon toimimisen varaa.

Zieglerin mallit näyttävät Neuvostoliiton tutkimusta vain vähän tuntevasta lukijasta käyttökelpoisilta. Eikö Mihail Gorbatschovin aikana alkuunpantu glasnost-politiikka pyri juuri Zieglerin osoittaman ongelman korjaamiseen eli tehostamaan järjestelmän toimintaa lisäämällä tiedonkulkua? Byrokraattisen politiikan mallia on puolestaan sovellettu menestyksellisesti Neuvostoliiton asevarustelun dynamiikan tutkimukseen.

Silti Zieglerin analyysiin liittyy ongelmia. Jos Neuvostoliiton poliittinen järjestelmä toimii valtiokorporatistisen mallin kuvaamalla tavalla, miten on selitettävissä Baikal-järven suojelusta käyty kamppailu? Paine järven suojelemiseksi 1960-luvulla tuli selvästi alhaalta, eivätkä viime vuosikymmenen kaksi suojelumääräystä siten olleet seurausta poliittisen johdon aloitteellisuudesta. Yleisellä mielipiteellä näyttää olleen huomattava merkitys myös päätöksille haudata suunnitelma Siperian jokien kääntämisestä ja Rakveren fosforiittikaivoshanke Virossa.

Vaikka Zieglerin analyysi osoittaa uskottavasti Neuvostoliiton ympäristöpolitiikan ongelmat, hän lisäksi päätyy yllättäen väittämään pluralistisen (lue: Yhdysvaltojen) järjestelmän pystyvän tehokkaimmin suojelemaan ympäristöä. Ziegler ei perustele väitettään analysoimalla Yhdysvaltojen ympäristönsuojelun ongelmia, vaan ylimalkaisesti olettaa, että vain pluralismin sallima kansalaismielipiteen vaikutus päätöksentekoprosessiin takaa ympäristönsuojelun onnistumisen. Mutta eihän pelkkä ympäristöongelmien nostaminen esiin riitä niiden ratkaisemiseen. Ei pluralistinenkaan järjestelmä takaa, että kaikki intressit pääsisivät vaikuttamaan päätöksentekoon samalla painolla.

Ekologinen konvergenssi ilmeneekin samanlaisten haittojen lisäksi siinä, ettei kumpikaan järjestelmä ole vielä luonut tehokasta keinoa estää saastumista tai luonnonvarojen ehtymistä.

Ziegler esittää keskeiset johtopäätöksensä jo viidennen kappaleen lopussa, mutta jatkaa kirjaansa vielä Neuvostoliiton ympäristöulkopolitiikan tarkastelulla. Tämä liittyy vain hyvin löyhästi kirjan pääosan viitekehyykseen, ja aiheen käsittely olisi hyvin voitu jättää kokonaan pois kirjan siitä kärsimättä. Neuvostoliiton ympäristöulkopolitiikastakin Ziegler analysoi tarkemmin vain yhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa. Hän tekee silti tärkeän havainnon,

huomatessaan että Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välinen ympäristöyhteistyötä koskeva sopimus solmittiin liennytskaudella vuonna 1972. Mutta kun suurvaltasuhteet alkoivat vuosikymmenen lopulla tulehtua, myös ympäristöyhteistyö ajautui vaikeuksiin. Tämä esimerkki on ristiriidassa funktionalistisen teorian olettamuksen kanssa siitä, että poliittisen tason yhteistyötä voidaan rakentaa aloittamalla yhteistyö vähemmän aroilta aloilta, esimerkiksi yhteisiä ympäristöongelmia ratkaisemalla. Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen ympäristöyhteistyö ei ole ainoa esimerkki siitä, miten ympäristöongelmat ovat alisteisia poliittisille ristiriidoille.

Zieglerillä oli huono onni kirjansa valmistumisen ajotuksessa. Esipuhe on päivätty vuoden 1986 huhtikuulle, joten hän ei ole voinut käyttää hyväkseen Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden seurauksia lukuun ottamatta kirjan loppuun lisättyjä ylimalkaisia havaintoja. Myös Gorbatschovin aikana käynnissä olleen uudistuspolitiikan merkityksen tarkastelu on jäänyt pinnalliseksi. Silti Zieglerin analyysi antaa käyttökelpoisia välineitä Neuvostoliiton ympäristöpolitiikan arvioimiseksi.

TAPANI VAAHTORANTA